

بسم الله الرحمن الرحيم و به نستعين إله خير ناصر و معين الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و علي و آلهما الطيبين الطاهرين و لعنة الله على أعدائهم أجمعين أبد الآبدین

سؤال: می خواستم درباره موضوع مهم: توجه در نماز؛ توضیحی ارائه نمایید.

جواب: از آنجا که آدمی، هم دارای جنبه مادی و ظاهری، و هم جنبه معنوی و باطنی است، لذا در مقام توجه به حضرت حق (تعالی شأنه)، در صورتی توجهش جامع، کامل، واقعی و حقیقی است که؛ این توجه او به حق، هم در بعد ظاهری و مادی (توجه به جهت)، و هم در بعد باطنی و معنوی (توجه به وجه)، هر دو با هم تحقق پیدا کند. لذا در توجه به قبله در نماز، هم باید متوجه قبله ظاهر، و هم متوجه قبله باطن بشویم. [شماره ثبت: (۱۳۹۹) منبع: رساله صلاة جامعة]

سؤال: اگر امکان دارد اشاره ای در زمینه معرفت وجه الله بنمایید.

جواب: حضرات معصومین (صلوات الله علیهم أجمعین) خازنان وحی هستند، و ایشانند که رازدار و گنجبان وحی الهی می باشند، از کلام ایشان استفاده می شود که؛ وجه الله حضرات مقدسه هستند، از جمله این فرمایشات؛ احادیث بسیاری است که در تفسیر آیه شریفه ﴿و یقی وجه ربك﴾^۱ و آیه مبارکه ﴿کل شیء هالک الا وجهه﴾^۲ وارد شده، و تصریح بر این معنی دارد.^۳ و همچنین در دعای ندبه آمده است که: خطاب به حضرت صاحب الامر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) بگوئیم: {أین وجه الله الذي الیه یتوجه الاولیاء}.^۴ و نیز در احادیث شریفه مکرراً وارد شده که حضرات علیهم السلام فرموده اند: {نحن وجه الله عز وجل}^۵ و {نحن الوجه الذي یؤتی الله منه}^۶ و {نحن وجه الله نزول بین أظهرکم}^۷ و {نحن وجه الله نتقلب فی الأرض بین أظهرکم}^۸ و {نحن و الله وجهه الذي قال، و لن نملک الی یوم القیامة بما أمر الله به من طاعتنا و موالاتنا، فذلک و الله الوجه الذي هو قال:

(۱) قرآن کریم - سوره الرحمان آیه ۲۹

(۲) قرآن کریم - سوره القصص آیه ۸۸

(۳) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۹۲ ح ۶ و ۷ و ص ۱۹۳ ح ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ ص ۱۹۶ ح ۲۱ و ۲۲ و ص ۱۹۷ ح ۲۳ و ص ۲۰۰ ح ۲۹ و ۳۰ و ۳۱ و ص ۲۰۱ ح ۳۲ و ۳۳ و ۳۴ و ۳۵

(۴) بحار الأنوار - ج ۹۹ ص ۱۰۷ / مفاتیح الجنان ص ۵۳۴

(۵) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۹۲ ح ۶ و ص ۱۹۳ ح ۱۲ / کنز الفوائد - ص ۲۱۹ / مناقب آل أبي طالب لأبن شهر آشوب - ج ۳ ص ۶۳

(۶) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۹۲ ح ۷ و ص ۱۹۳ ح ۱۱ و ص ۱۹۶ ح ۲۱ و ص ۱۹۷ ح ۲۳ و ص ۲۰۰ ح ۲۹ و ۳۱ / مناقب آل أبي طالب لأبن شهر آشوب - ج ۳ ص ۲۴۲ / تفسیر

القمری - ج ۲ ص ۴۹۴ / اکمال الدین - ص ۱۲۴ / التوحید للصدوق - ص ۱۴۰ / بصائر الدرجات - ص ۲۰ / معانی الأخبار - ص ۹

(۷) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۱۵ ح ۳ / تفسیر فرات الکوفی - ص ۸۱

(۸) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۱۶ ح ۳ / التوحید صدوق - ص ۱۴۰ / بصائر الدرجات - ص ۳۰ / تفسیر العیاشی - ج ۲ ص ۲۴۹

﴿كل شيء هالك إلا وجهه﴾^۹ و ﴿نحن وجه الله في الأرض نتقلب بين أظهركم﴾^{۱۰} و ﴿نحن وجه الله الذي لا يهلك﴾^{۱۱} و باز در حدیث حضرت امام رضا (صلوات الله علیه) آمده است: ﴿ولكن وجه الله، أنبيائه و رسله، و حججه صلوات الله عليهم، هم الذين بهم يتوجه الى الله عزّ و جلّ﴾^{۱۲} [شماره ثبت: (۱۳۰۳) منبع: رساله صلاة جامعة]

سؤال: اهمیت توجه در نماز تا چه حدی است؟ آیا از آداب و مستحبات موجب کمال نماز است؟

جواب: توجه به حق (عز شأنه) در باطن و معنا و حقیقت، با توجه به وجه الله محقق است، و لذا تعبیر به: (توجه به وجه) شد. از حضرت امام باقر (صلوات الله علیه) پرسیدند: در نماز چه چیزی فریضه و واجب است؟ فرمود: الوقت و الطهور و القبلة و التوجه و الركوع و السجود و الدعاء. یعنی: وقت و طهارت و قبله و توجه و رکوع و سجود و دعاء. سپس از بقیه نماز پرسیدند؟ فرمود: سنة في فريضة^{۱۳}. یعنی: سنتی است که در فریضه و واجب نهاده شده است. و هم حضرت امام صادق (صلوات الله علیه) فرمود: فرائض الصلاة سبع: الوقت و الطهور و التوجه و القبلة و الركوع و السجود و الدعاء^{۱۴}. پس بسیار واضح است که توجه، غیر از قبله ظاهری بوده، و از اهمّ فرائض و واجبات اساسی نماز می باشد. [شماره ثبت: (۱۳۰۰) منبع: رساله صلاة جامعة]

سؤال: اگر ممکن است معنای توجه در نماز و روش آنرا بیان نمایید.

جواب: توجه یعنی: بنده، روی خود را مواجه روی و وجه حق کند. و این ممکن نشود الا به انصراف (در ظاهر) و انقطاع (در باطن) از جهات دیگر.

روش توجه به جهت حق: برای توجه به سوی حق؛ که در بعد ظاهری و مادی اتفاق می افتد؛ باید از جمیع جهات ظاهری و جغرافیایی منصرف و منقطع شده، و متفرد در جهت قبله ظاهره بشویم. چه اینکه حضرت حق (تعالی شأنه) در کلام وحی فرموده است: ﴿فلنولينك قبلة ترضاها فول وجهك شطر المسجد الحرام و حيث ما كنتم فولوا وجوهكم شطره﴾^{۱۵}. و قبله ظاهره همان کعبه مشرفه است، که بیت الله الحرام و مولد حضرت مولا علی (منه السلام)، و نقطة ظهور جهانی حضرت وجه الله

(۹) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۹۳ ح ۱۱ و ص ۲۰۰ ح ۳۰ / كنز الفوائد - ص ۲۷۲ / بصائر الدرجات - ص ۲۰

(۱۰) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۱۱۶ ح ۳ و ۵ / التوحيد للصدوق - ص ۱۴۰ / بصائر الدرجات - ص ۲۰ / تفسير العياشي - ج ۲ ص ۲۴۹

(۱۱) بحار الأنوار - ج ۲۴ ص ۲۰۱ ح ۳۳ / التوحيد للصدوق - ص ۱۴۰

(۱۲) بحار الأنوار - ج ۴ ص ۳ ح ۴ و ص ۳۱ ح ۶ و ج ۲۴ ص ۲۰۱ ح ۳۵ / عيون أخبار الرضا عليه السلام - ص ۱۱۷ ح ۲۱ / أمالي الصدوق

(۱۳) جامع أحاديث الشيعة - ج ۵ ص ۲۵۸ ح ۷۷۰ / الكافي للكليني - ج ۳ ص ۲۷۲

(۱۴) بحار الأنوار - ج ۸۳ ص ۱۶۰ و ۱۶۳ ح ۱ و ۲ / جامع أحاديث الشيعة - ج ۵ ص ۲۵۹ ح ۷۷۰ / الخصال للصدوق - ص ۶۰۴

(۱۵) قرآن کریم سوره بقره آیه ۱۴۵

مولا صاحب الزمان محمد بن الحسن المهدي (عجل الله تعالى فرجه الشريف) می باشد.^{۱۶}

نحوه توجه به حق: با ملاحظه معنای توجه، می بینیم که تحقق تام آن تنها با مواجهه وجه الله ممکن است. لذا باید مسیر توجهمان به حضرت حق (تعالی شأنه)، حضرت مقدسه ولایت کبری (منه السلام) باشد، یعنی از طریق حضرات مقدسه معصومین (صلوات الله علیهم أجمعین) بطور کلی؛ و در این عصر حضرت صاحب الامر (منه السلام) به حضرت حق (تعالی شأنه) توجه پیدا کنیم، آن چنان که در توقیع شریف وارده از ناحیه مقدسه آمده است: إذا أردتم التوجه بنا الى الله تعالى و النبا... یعنی: (هرگاه خواستید توجه پیدا کنید بوسیله ما به سوی خداوند تعالی و به سوی ما...)،^{۱۷} و با توجه به حضرت ایشان؛ باید توجه به حق (تعالی شأنه) نمایم، چه اینکه حضرتش وجه الله بوده، و وجهه ما در توجه به حق (عز وجل) می باشند، و ما فقط بواسطه حضرتش می توانیم به حق (تعالی شأنه) توجه کنیم. و این معنی در کلام خازنان وحی (صلوات الله علیهم أجمعین) بسیار تصریح گردیده است، از جمله: اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا^{۱۸} وَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ^{۱۹} یعنی: خدایا من بوسیله محمد و علی و آل آنها، به تو توجه پیدا می کنم. و این توجه با انقطاع از همه ما سوای حق و تفرد در وجه حق تحقق می پذیرد. [شماره ثبت: (۱۳۰۱) منبع: رساله صلاة جامعة]

سؤال: آیا دعاهایی برای توجه در نماز از حضرات معصومین علیهم السلام وارد شده است؟

جواب: دعاهایی که از خازنان وحی علیهم السلام در مقام توجه به قبله ظاهره و باطنه وارد شده است؛ دو دسته اند:

دسته اول: آنهاییکه مستحب بوده و جنبه آماده کننده شخص برای موضوع توجه دارد؛ و موضع استفاده از آن؛ پیش از ورود در نماز و بعد از اقامه و قبل از اولین تکبیر الإحرام می باشد، چند نمونه از اینها چنین است:

* اللَّهُمَّ لَا تُؤَيِّسْنِي مِنْ رَوْحِكَ * وَلَا تَقْطُطْنِي مِنْ رَحْمَتِكَ * وَلَا تُؤْمِتْنِي مَكْرَكَ * فَإِنَّهُ لَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ *

* اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ عَلِيٍّ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا * وَ اجْعَلْنِي مِنْ أَوْجِهٍ مَنْ تَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِهِمَا * وَ أَقْرَبِ مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيْكَ بِهِمَا * وَ قَرِّبْنِي بِهِمَا مِنْكَ زُلْفَى * وَ لَا تُبَاعِدْنِي عَنْكَ * آمِينَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ *

* اللَّهُمَّ إِلَيْكَ تَوَجَّهْتُ * وَ رِضَاكَ طَلَبْتُ * وَ ثَوَابَكَ ابْتَغَيْتُ * وَ بِكَ آمَنْتُ * وَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ * اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ

(۱۶) بحار الأنوار - ج ۲۵ ص ۸ ح ۱۱ و سایر مصادر حدیث و فقه.

(۱۷) بحار الأنوار - ج ۵۳ ص ۱۷۱ ح ۹۱ و ج ۳۶ ص ۹۳ ح ۱۲۱ و ج ۹۹ ص ۸۱

(۱۸) جامع أحاديث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۷ ح ۷

(۱۹) جامع أحاديث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۵ ح ۴

(۲۰) جامع أحاديث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۴ ح ۱

(۲۱) جامع أحاديث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۷ ح ۷

وَ آلِ مُحَمَّدٍ * وَ افْتَحْ مَسَامِعَ قَلْبِي لِذِكْرِكَ * وَ ثَبِّتْنِي عَلَى دِينِكَ * وَ لَا تُرْغِ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي * وَ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً * إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ *^{۲۲}

* اَللّٰهُمَّ اِنِّیْ اَتُوَجَّهُ اِلَیْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ * وَ اُقَدِّمُهُمْ بَيْنَ صَلَاتِیْ * وَ اَتَقَرَّبُ بِهِمْ اِلَیْكَ * وَ اجْعَلْنِیْ بِهِمْ وَجِیْهًا فِی الدُّنْیَا وَ الْاٰخِرَةِ وَ مِنَ الْمُقَرَّبِیْنَ * مَنَنْتَ عَلَیَّ بِمَعْرِفَتِهِمْ * فَاخْتِمْ لِیْ بِطَاعَتِهِمْ وَ مَعْرِفَتِهِمْ وَ لَا یَتِهِمْ * فَانْهَ السَّعَادَةَ وَ اخْتِمْ لِیْ بِهَا * فَاِنَّكَ عَلَیْ كُلِّ شَیْءٍ قَدِیْرٌ *^{۲۳}

* اَللّٰهُمَّ اجْعَلْ صَلَاتِیْ بِهِمْ مَقْبُولَةً * وَ دُعَائِیْ بِهِمْ مُسْتَجَابًا * وَ ذَنْبِیْ بِهِمْ مَغْفُورًا * وَ رِزْقِیْ بِهِمْ مَبْسُوطًا * وَ اَنْظِرْ اِلَیَّ بِوَجْهِكَ الْكَرِیْمِ نَظْرَةً اَسْتَكْمِلُ بِهَا الْكِرَامَةَ وَ الْاِیْمَانَ * ثُمَّ لَا تَصْرِفْهَا اِلَّا بِمَغْفِرَتِكَ وَ تَوْبَتِكَ *^{۲۴}

دسته دوم: آنکه انجام آن لازم بوده؛ و در هر حال باید سعی شود که ترک نشود، و برای انجام توجه بوده، و به افتتاحیه نماز و کلمه توجه معروف است، و موضع آن بعد از هفتمین تکبیره الإحرام و قبل از شروع سوره حمد می باشد:

* وَجَّهْتُ وَجْهَیْ لِذِی فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَ الْأَرْضِ * عَالِمِ الْغَیْبِ وَ الشَّهَادَةِ * عَلَى مِلَّةِ اِبْرَاهِیْمَ وَ دِیْنِ مُحَمَّدٍ * وَ لَا یَلِیَّ عَلَیَّ وَ مِنْهَاجِ اَمِیرِ الْمُؤْمِنِیْنَ وَ هُدًی عَلَیَّ بِنِ اَبِی طَالِبٍ * وَ الْاِیْتِمَامِ بِالْاَئِمَّةِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُكَ عَلَیْهِمْ * حَنِیْفًا مُسْلِمًا * وَ مَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِکِیْنَ * اِنَّ صَلَاتِیْ وَ نُسُکِیْ وَ مَحَیَّایِ وَ مَمَاتِیْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ * لَا شَرِیکَ لَهُ وَ بِذَلِكَ اُمِرْتُ وَ اَنَا مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ * لَا اِلٰهَ غَیْرُكَ وَ لَا مَعْبُودَ سِوَاكَ * اَللّٰهُمَّ اجْعَلْنِیْ مِنَ الْمُسْلِمِیْنَ * وَ بَا اسْتَعَاذَه شروع به تلاوت سوره حمد کرده: اَعُوْذُ بِاللّٰهِ السَّمِیْعِ الْعَلِیْمِ مِنَ الشَّیْطَانِ الرَّجِیْمِ * بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ * الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ...^۱ و همینطور سوره حمد را

ادامه داده و با رعایت و حفظ توجه به بقیه نماز می پردازیم. [شماره ثبت: (۱۳۰۲) منبع: رساله صلاة جامعة]

(۲۲) جامع أحادیث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۶ ح ۶

(۲۳) جامع أحادیث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۵ ح ۴

(۲۴) جامع أحادیث الشيعة - ج ۵ ص ۱۹۶ ح ۵